

Letas PALMAITIS

**ZINTAI-CINTAI (o gal ŽINTAI?) bei
PRŪZAI-PRŪCAI (o gal PRŪŽAI?)**

Recenzuodamas Grasildos Blažienės studiją „Baltiški vietų vardai Rytų Prūsijoje“¹, Simas Karaliūnas pagiria autorę, visai teisingai („völlig korrekt“) kildinančią Karaliaučiaus srities bažnytkaimio *Zinten* (dab. *Kornevo*) pavadinimą iš archetipo **Zint-*, siejant jį su prūsų asmenvardžiu *Szinte*. Šitokį kildinimą neva remia lietuvių veiksmožodis *ziñtyti* (-ija, -ijo) „bartis, vaidytis, ginčytis; delsti, vilkinti, vengti ką daryti“ (Dusetos, Daugėliškis, Užpaliai, LKŽ 19, 1037), kuris yra derivatas nuo būdvardžio *ziñtas* „vaidingas“². Toks ryšys tarp Dusetų ir Notangos drąsiai paaiškinamas specifinėmis sėlių–prūsų izoglosomis. Izoglosomis abejoti nereikia, nes sėliai (taip manė ir Vytautas Mažiulis, laikęs save sėliu) kalbėjo viena iš vakarų baltų tarmių. Užtat nėra visai aišku, kodėl vokiečiams prireikė rašyti inicialinį [z] prieš balsį kokia nors kita raide nei s.

Užtenka pažvelgti į Gerulio APON, kad įsitikintume, jog inicialinėje pozicijoje prieš balsį skardusis sibiliantas [z] beveik nerašomas raide z, o tai, be abejo, atitiko anų metų vokiečių kalbos ypatybes, šia prasme nesiskiriančias nuo dabarties. Gerulis iš viso neįdeda nė vieno žodžio su hipotetiniu inicialiniu [z] po žodyno raidės w. Neabejotinų atvejų su inicialiniu [z], parašytu raide s, yra vos keturi *Zanseynen* (pr. **zans-*), *Zanzinow* (pr. **zans-*), galbūt *Zeymen-* (jei ne **seim-*), *Zygeniten*.

Užtat nereikia įrodinėti, kad absoliuti dauguma baltiškų vardų su inicialiniu [z] prieš balsį perteikta šiuo atveju įprasta raide s: *Sagatithen* (pr. *zagat-*), *Salgewin* (pr. **zalja-*), *Salygerien* (pr. **zalja-*), *Salpeyn* (pr.? **zalp-*), *Salwen* (pr. **zalv-*), *Sangawiten* (pr. **zang-*), *Sanselin* (pr. **zans-*), galbūt *Seymolaux* (pr.

¹ Grasilda Blažienė, *Baltische Ortsnamen in Ostpreußen*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2005 (= Wolfgang P. Schmid (ed.) *Hydronymia Europaea*, Sonderband 3, Mainz: Kommission für vergleichende Sprachwissenschaft der Akademie der Wissenschaften und der Literatur).

² Simas Karaliūnas (rec.), Grasilda Blažienė, *Baltische Ortsnamen in Ostpreußen*, *Acta Linguistica Lithuanica* 56, 2007, 134–135.

zeim-), *Semithen* (pr. **zeim-*), *Sensegarben* (pr. *zans-*), *Siglawken* (pr. **zig-*), *Silwen* (pr. **zilo-*), *Syndow* (pr. **zind-*), *Singoren* (pr. **zingur-*), *Singurbrast* (pr. **zingur-*), *Sirgelauwk* (pr. **zigr-*), *Sirgite* (pr. **zigr-*), *Sirgun* (pr. **zigr-*), *Sixdelawks* (pr. **zigzd-*), *Syxdeniten* (pr. **zigzd-*), *Syxdrin* (pr. **zigzdr-*), *Syxdro* (pr. **zigzdr-*), *Sogar* (pr. **zagar-*), *Sogobrost* (pr. **zōg-*), *Solyo* (pr. **zōlja-*), *Somelauke* (pr. **zam-*), *Sorpallwe* (pr. **zurg-*), *Sorteyke* (pr. **zurg-*), *Sorcz* (pr. **zurkt-*), *Surgurbi* (pr. **zurg-*), *Surkapurn* (pr. **zurg-*), *Surctomedien* (pr. **zurkt-*).

Be abejo, pačioje vokiečių kalboje skirtumas tarp [z] ir [s] nebuvo ryškus, bet buvo linkęs į duslumą, ne į skardumą. Todėl nenuostabu, kad daug baltiškų vardų su inicialiniu dusliuoju [s] irgi rašomi su raide s – imkime pačius aiškiausius su priešdėliu *sam-* / *san-*, su šaknimis *saul-*, *saus-*: *Sambangin*, *Sambelavken*, *Sambrad*, *Samnicz*, *Sampalth*, *Sandilo*, *Sandolis*, *Sangedyten*, *Sanglande*, *Sanstangen*, *Santopiten*, *Saulisken*, *Sawliskresil*, *Sawseyne*, *Sawsyn*, *Sausekert*, *Sausilas*, be to, ir šiaip aiškūs *Saddel*, *Salmien*, *Saloweiten*, *Sapoten*, *Sargen*, *Sarguttinstabs*, *Sarkaw*, *Sasniten*, *Sassenpile*, *Sassyn*, *Seria*, *Silleniken*, *Sillikaym* tt.

Jei neabejotinų vardų, kuriuose inicialinis [z] perteiktas raide z, teradome vos keturis, priešingų atvejų – [s] raide z – yra daugiau: *Zaysen* / *Saysen* (pr. **saiz-*), 1419 *Zanthonithen* / 1423 *Santoniten*, *Zawgelawcken* (pr. **saug-*), *Zeylaw* (pr. **seil-*), *Zetyn* (pr. **set-*), *Zyrpin* (pr. **sirp-*), 1411 *Zizelaukin* / 1419 *Siszelauken* (pr. **sis-*), *Zudaynen* (pr. **sūd-*), 1308 *Zudithen* / 1320 *Sudithen* (pr. **sūd-*), *Zumpiten* (pr. **sump-*), *Zunloszkeim* (pr. **sun-*).

Atkreiptinas dėmesys, kad pastaruoju atveju pasitaiko paralelinių parašymų *z-* / *s-*. Tai reiškia, kad vokiečių tartis iš esmės artėjo prie ryškesnio skardaus [z] prieš balsį, todėl šioje pozicijoje nenatūraliam ryškiai dusliam [s] stengtasi parinkti kitą raidę (pvz., z). Toks svyravimas ypač akivaizdus, kai parenkamas dar koks nors neįprastas būdas, pvz., raidžių samplaika *sz* (*Siszelauken*).

Dabar belieka grįžti prie minėto *Zinten*. Gerulis pateikia tokius dokumentuotus parašymus: 1419 *Sinthen*, 1476 *Szynthen*, 1508 *Zcingten* bei lygina visa tai su asmenvardžiu, užrašytu *Szinte* (Trautmann APN savo ruožtu duoda nuorodą į vietovardį).

Klausimas, kodėl vokiečiams prireikė šiuo atveju taip daug kartų svyruoti užuot natūraliai ir įprastai parašant inicialinį [z] prieš balsį raide s, kaip matėme daugeliu atvejų ir kaip lyg ir teisingai užrašyta pirmą kartą?

Čia būtų naudingas mažas ekskursas į Šiaurės Europoje vokiečių autorių viduramžiais įprastą lotynišką toponimų ir etnonimų rašybą. Adomas Breme-

nietis (XI a.) mums labai gerai pažįstamus prūsus užrašydavo *Pruzi* ir *Pruzzi*, bet Rusią, rusus – *Ruzzia*, *Ruzia*, *Ruzzi*. Garsiojoje Kvedlingburgo analų vietoje, pirmą kartą mininčioje Lietuva, parašyta tokia genityvo forma: *Rusciae*. Kun. Wiperto perteiktoje šv. Brunono istorijoje skaitome krašto pavadinimą *Pruscia*, o paties Brunono laiške Henrikui II – „*ad seniore[m] Ruzorum, ad Pruzos*“. Vyskupas Thitmaras rašė acc. *Pruciam*³.

Gal kas pamanytų, kad visais šiais atvejais tarta [z] ar [ts]? Ne: tarta tik [s], nes bent Rusios vardas buvo puikiai žinomas, tik deja, lotynų kalboje (šiuo atveju – ne žodžio pradžioje), kaip kad ir vokiečių, raidė s parašyta prieš balsį turėjo būti skaitoma [z]. Būtent to ir vengta įvairiais būdais.

Be abejo, didelį vaidmenį vaidino ir lotyniškai rašiusių vokiečių gimtosios kalbos tartis. Kaip žinia, vokiečiai garsą [s] žodžio viduryje prieš balsį gali perteikti tik padvigubindami „s“⁴ arba rašydami raidę „ß“ (nuo XVI a. pradžios), kuri istoriškai yra ne kas kita, kaip „sz“ (vėlesnis variantas – „ilgas s“ + s). Iki rašybos sunorminimo būta įvairiausių variantų, iš kur ir parašymų įvairovė *Ruszia*, *Ruscia*, *Ruzzia* istoriniuose šaltiniuose prasme *Rusia*, taip pat ir *Pruzi*, *Pruzzi*, *Prucci*.

Vokiečių rašyba pirmą kartą buvo sunorminta Johanno Adelungo tik 1788 m. Rašyba kuriama savai kalbai, bet ne svetimžodžiams, todėl raidė „ß (sz)“ buvo įteisinta tik garsui [ts] (c) perteikti, bet svetimi pavadinimai liko užrašyti dažniausiai pasitaikančia forma, plg. *Pruzzen* (be abejo, pirmųjų šaltinių autoriai skaitė *prusen*, bet dabar visi turėjo skaityti tik *prucen*).

Taigi belieka tik stebėtis, koku pagrindu V. Pėteraitis Notangos *Zinten* lietuviną *Žintai!*⁵ Aišku, kad be rimtos analizės imta asociacija su pr. *zin-* = lie. *žin-*.

Gr. Blažienė ir S. Karaliūnas pasiūlo profesionalesnį aiškinimą, kuris vis dėlto toks pat neįtikinamas. Pati *Zinten* rašybos įvairovė su tipiškais inicialiniais s, sz, zc 1419, 1476, ir 1508 m. visų minėtų atvejų fone prikišamai rodo

³ Kad Boleslovo Narsiojo vardas buvo rašomas *Bolizla(v)us*, yra turbūt kitas atvejis (*sl* būtų skaitoma *šl*?). Taigi aptariamieji dalykai yra susiję ne su lotynų, bet su vokiečių kalbos tartimi, o raidžių įvairavimo dėsningumai perteikiant garsus s, z eina į daug gilesnę sibiliantų raidos senovę sen. vokiečių aukštaičių kalboje. Visa tai yra germanistikos, ne baltistikos, objektas.

⁴ Panašiai dėl lotynų kalbos skaitymo taisyklių italo Pietro Damiano „Šv. Romualdo gyvenime“ (XI a.) randame *ad regem Russorum* „pas rusų karalių“ su dviem ss.

⁵ Vilius Pėteraitis, *Mažosios Lietuvos ir Tvankstos vietovardžiai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1997, 466.

į tarimą **Sintai*. Kodėl šis sprendimas pasirodo toks neįkandamas, yra paslaptis. Juk nereikia jokio *ziñtyti*, pačioje Lietuvoje turint *Sintautus* bei veiksmažodį *sintėti*.⁶

ZINTAI-CINTAI (why not ŽINTAI?) and PRŪZAI-PRŪCAI (why not PRŪŽAI?)

Summary

The historically attested spellings of the Natangian village *Zinten* – 1419 *Sinthen*, 1476 *Szynthen*, 1508 *Zcingten* (Gerullis APON) – show a graphic variation of the letters *s*, *sz*, *zc* before vowels. This was a typical means of avoiding a voiced pronunciation of *s* in this position in medieval Latin manuscripts written by Germans (cf. the spellings *Pruzi*, *Pruzzi* for Prussians, *Pruciam* for Prussia, *Ruzzia*, *Rusciae* for Russia). Therefore the correct Old Prussian reconstruction of the name of the village should be **Sintai* corresponding to the Lithuanian proper names *Sintautai*, *Sintautas*.

An etymology seems to be possible on the basis of a comparison with the Lithuanian verbs *sintėti*, *siñti*.

Current reconstructions like *Zintai*, *Žintai* should be rejected, let alone the comparison with OPr. *sindats*, which is based on pure consonance.

Mykolas L. PALMAITIS

Donelaičio g. 70–7

LT-44248 Kaunas

Lithuania

[letasp@gmail.com]

⁶ Dėl šio veiksmažodžio prasme ‘mąstyti’ (plg. lo. *sentire*, s. v. a. *sin*), taip pat homoniminio ‘alsuoti’ bei veiksmažodžių **sintis* ‘senti’ ir *siñti* ‘sieti’ etimologijų plg. Ernst Fraenkel, *Litauisches etymologisches Wörterbuch 2*, Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, s. v. *sintėti*, *siñti*, *sintis*.

Apie kai kada dar pasitaikančius ankstesnius bandymus pagal sąskambį susieti pavadinimą *Zinten* su pr. *sindats*, neverta kalbėti.